

Радомир Станић

Ђ. Трифуновић, „Портрет у српској средњовековној књижевности“

„Багдала“, Крушевац 1971.

У кругу савремених млађих и одушевљених истраживача наше средњовековне књижевне делатности, Ђ. Трифуновић несумњиво заузима једно од најистакнутијих места. Као писац бројних расправа и студија из области нашег средњовековног литерарног стварања, Ђорђе Трифуновић се афирмисао као поуздани и марљиви настављач наших најбољих традиција у изучавању старог српског духовног живота. Новим и свежим научним приступима, заснованим на темељима најсавременије и прогресивне славистичке мисли, он је свестраношћу и сигурношћу своје ерудиције у то кове изучавања старе српске књижевности унео сасвим нове импулсе и учинио изузетне доприносе у осветљавању неких кључних проблема у развојном лику српске књижевности, о д н о с н о поетског и прозног стварања у средњовековној Србији. Приредивши више књига са занимљивим и студизно писаним предговорима и коментарима (ДИМИТРИЈЕ КАНТАКУЗИН, ДОМЕНТИЈАН, СТАРА КЊИЖЕВНОСТ, СРПСКИ СРЕДЊОВЕКОВНИ СПИСИ О КНЕЗУ ЛАЗАРУ И КОСОВСКОМ БОЈУ, монументал-

ни СРБЉАК и др.), он се представио као помни и ревносни популаризатор српске средњовековне литературе, тумачећи је зналачки и сензибилно. Нешто што Трифуновића данас издваја из плејаде припадника старије генерације врских познавалаца српске медијевалне културе (Ђ. Даничић, С. Новаковић, С. Вулчевић, С. Станојевић, Јагић, П. Шафарик и др.) у изучавању српских прозних и поетских домета, јесте чињеница што се он искључиво и специјалистички определио и посветио осветљавању ове проблематике, за разлику од истраживача те старије генерације којима је историја старе српске књижевности била упоредна или спорадична научна дисциплина. Из тих разлика он је у могућности не само успешно да настави истраживања својих великих претходника, међу којима се изузетно истакао новим открићима недавно преминули Ђ. Сп. Радојичић, већ и да пробади нека њихова кључна сазнања и да још више обогати научну представу својим новим резултатима, који носе печат индивидуалног и самосвојног научно-истраживачког талента.

У низу објављених студија, расправа и књига пажњу научних и културних кругова скреће његова књига „Портрет у српској средњовековној књижевности“, обелодањена од стране крушевачке „Багдале“ у изванредно замишљеној и толико потрбној и корисној едицији „Ис точник“. Појава ове занимљиве студије може се сврстати међу лепе доприносе научно-истраживачкој мисли и нашој култури. Невеликог обима, технички и ликовно лепо опремљена, књига доноси нове погледе аутора на један од суптилнијих проблема у нашој средњовековној књижевности — проблем портрета. Колико нам је познато ово питање у процесу досадашњег изучавања наше старе књижевности није готово ни дотицано. Утолико је Трифуно вићева студија, аналогно књизи дра Светозара Радојчића — „Портрети у српском средњовековном сликарству“, која је у време свог објављивања изазвала изузетну пажњу научне јавности, значајнија и драгоце нија. Она је можда мање амбициозна од Радојчићеве књиге, али је заиста један леп и нов покушај из којег је исходио успешан резултат.

У уводном делу ове расправе аутор у најкраћим цртама указује на специфичност карактера средњовековне књижевности. Он наглашава да у противуречном односу стварне присутности и нестварних представљања ликовна почива виђење средњовековних писаца“. У том контексту портрет у нашој старој књижевности не доноси собом „историјску боју времена и јунака, већ нам средствима књижевне иконографије представља духовне вредности личности.“

Први доо пишчевог огледа по свећен је портрету византијске књижевности, која је била снажно исходиште утицаја не само на српску прозу и поезију, већ и на књижевно стварање других словенских народа. Своја запажања о портрету у овој књижевности изразио је у свотлу упоређивања између дела лаичне и духовне књижевне врсте. Истичући да у веома попу-

ларном роману о Александру Великом који је код Срба врло рано био преведен и много читан, готово и нема телесног описа цара, нити других личности (Роксаанда — пример), у хронизи Јована Малале постоји читав низ покретно скицираних описа римских царева. Потпунији портрети личности присутни су у духовној литератури, нарочито у описима светих отаца, јеванђелиста и апостола. Код неких византијских писаца, код Ане Комнине, на пример, односно у њеном делу Алексијада, запажени су најразвијенији књижевни портрети у којима су сједињене телесне и духовне особине. Поједине личности из српске историје, као што су: Стеван Неман и краљ Милутин, биле су предмет описа у виду лаких тренутних утисака. Некомплетни портрети евидентни су у бугарској средњовековној књижевности, која се међусобним утицајима и сродством по много чему приближава књижевно стварању Срба. Сличан случај је и са књижевности других словенских народа. Наслућујући неке заједничке карактеристике између књижевних портрета и сликарских приручника, који су давали предлошке за фреско-портрете у црквама, Трифуновић закључује да у недостатку довољне изворне грађе о књижевном портрету у Византији и код Словена, не може ипак ништа прецизније да се каже о неким непосредним везама.

Велики почетак српског средњовековног књижевног стварања обележен је делима св. Саве, међу којима је Житије све тога Симеона анализирао, тражећи елементе портретног описа г л а в н е личности. Без стварног описа Сава „кроз ништавно виђење овоземаљског живота слика изглед свог оца“. Врло проницљиво Б. Трифуновић расправља о познатом делу Стевана Првовенчаног. Својим тананим и лапидарним описима унутарњег стања, Првовенчани, према закључцима аутора код читалаца побуђује ликовне представе, а не саопштава их. У Доментијановом делу Житију св. Саве налазимо ве-

По
ве
џа

лико богатство метафорике и симболике, а много мање нарадивног. С тим у вези код њега сусрећемо само идеју портрета, његове духовне основе и неликовно приказивање јунака. Насупрот њему, Теодосије Хиландарац, казивачки расположен, наставља грађење моралног портрета који су започели св. Сава и Стеван Првовенчани. Он га потпуније дефинише, до грађује и на тај начин утире пут у портретисању личности којим ће још изразитије поћи архиепископ Данило II и Григорије Цамблак. Од Константина Филозофа, који ствара портрет идеалног владара, српски књижевници нису више били вођени прозним виђењем и представљањем ликова, већ наглашењем лирским расположењима у којима су ликови доживљавани, а не портретисани.

У прегледном и потпуном разматрању класичних дела и писаца наше старе књижевности, аутор је, вођен прворазредно питањем портрета, пажљиво уочио све одлике и својства значајних књижевних остварења, у којима је открио и анализирао битне елементе, којима је могао да гради своја мишљења и закључке у оквиру нових научних сазнања. Доста исцрпно и духовито је осветљен Теодосије Хиландарац код којег је укаzano на читав низ зналачки усочених карактеристика које чине компоненте у портретном изразу овог списатеља. У разматрању главних обележја књижевног дела архиепископа

Данила и његовог анонимног ученика, у светлости одређивања и рашчлањавања његових приповедачких особености и склоности ка описивању личности, Трифуновић је показао висок степен критичког дара и акрибичне прецизности. Уосталом читаву ову студију, писану разложно и стегивно, карактеришу ова или слична обе лежја.

Да би књигу учинио доступнијом и ближом широј читалачкој публици, писац је сачинио речник стапословенско-српски на основу којег се лако и једноставно могу превести и разумети аутентични литерарни текстови. Поред осталих врлина присуство научног апарата књижи обезбеђује пуну научну вредност. Она ће свакако наћи пут до својих читалаца различите категорије.

„Багдали“, врло агилној и по многим новим подухватима истакнутој издавачкој кући, треба одати признање за појаву ове студије, која представља израз и резултат креативне сарадње између њеног аутора и ове институције, а која је успешно започета и снажно потврђена изласком Трифуновићеве запажене књиге „Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовској боју“. Опредељење „Багдале“ у издавачкој политици да се чешће врати изворима наше прошлости и њеном културном садржају, чини је аутентичном и на известан начин већ ликом.